

Йордан Йовков

Баща и син

Матаке от Преселци, един от най-богатите селяни по тия места, се връщаше от Балчик, дето беше ходил на скеля. Като навлезе в къра и зад него се скриха и морето, тъмно като облак, и градът с белите си като вар баири, той свали калпака си, за да го лъхне ведрината, и въздъхна издълбоко, като че снеха от шията му възже. Не обичаше той тия тесни градски улици с нажежени калдъръми, тая блъсканица и тая неразбория около мазите по крайбрежието, дето сред жегата като в пещ горяха хора и добитък. Всичко това сега беше далеч и Матаке остави конете да вървят полека, за да си отдъхне и да посъбере мислите си.

Но скоро той разбра, че и тука трябваше да внимава и да държи здраво юздите в ръцете си, защото всяка каруца, която издрънчаваше отзад и искаше да го задмине, подплашваше конете му, изведнъж те грабваша каруцата и искаха да бягат. „Виж го ти моя непрокопсаник – мислеше си Матаке, като опъваше юздите, за да спре силните коне, – ето още с какво се занимавал той – правел кушии човекът. Затуй конете са тъй напласнени!“

Лудориите на сина му бяха го накарали да развали навиците си и да дойде сам в града. Преди няколко дни син му се върна от града и като му поиска парите от продадената храна, той му каза, че го срещнали разбойници и го обрала. Хубава работа! Че есенно време, когато тръгваха хора по скеля, излизаха разбойници и ставаха обири – това беше вярно. Но Матаке се усъмни, защото видя как син му не смееше да го погледне в очите и как повече мълчи, гледа в земята и мисли. Друго имаше тука. Неведнъж Матаке беше забелязал, че когато син му товареше за скеля и сипеше пълните шиници в колата, сипеше ги все препълнени, с педя връх – жито като огън. На търговеца той даваше шиниците не с връх, а гладко изравнени с ръка. Къде отиваха тогава парите от лишното жито? Не бяха малко пари. А на Матаке не му беше толкоз за парите – пари той имаше, – а се боеше, че момъкът е тръгнал по лош път. Дървото трябваше да се изпрavia, докато е младо.

Матаке искаше да изпита тая работа изтънко, без да бърза. Но веднъж, като видя как син му пак изсипва препълнени шиници в колата, и то с върхове големи като никога, той се разсърди, развика се и макар да не беше се готвил за път, поиска шубата си и замина сам.

В града той нито попита на каква цена върви житото. Даде мостра на кърджията си, на Михаля, и когато изпразни колата и тегли на хана, първата му работа беше да разпита Темелка ханджията. Темелко не му каза нищо. Тогава Матаке тръгна из града по бакали, по кафенета и по търговци – навред, дето познаваха и него, и сина му. Разпитва отдалеч,

предпазливо, отваря приказка за обирите по пътищата, гледа, слуша: никой нищо не му каза. Не чакаше хвалби за сина си, а само хвалби чу за него. „Зарад богатството и зарад името ми – помисли си той, – всички са си плюли в устата и ме лъжат!“

Затуй, когато се върна в хана, готов да припадне от горещината, той се нахвърли пак върху Темелка.

– Бай Матаке – оправдаваше се ханджията, – кокошката пие вода и бога гледа. Мислиш ли, че зарад интерес ще зема да те лъжа? Казах ти: син ти, Матея, си гледа работата момчето. Нито съм видял нещо, нито съм чул. Къде ще ходи? Че той не се сдържа в града, щом продаде, и хайде – да го няма. Казвал съм му: „Почакай бе, Матея, нека си починат конете, има време.“ Той не чака, отива си...

Матаке не вярваше, но нямаше какво да каже. „Лисицата все ще влезе в клопката“ – мислеше си той и беше уверен, че тук се крие друго нещо. Както си мислеше тъй, той забеляза, че е близо до Иланлъшката гора, която, макар да беше малка и рядка гора, все пак беше опасно мястото и тъкмо тук ставаха обирите, Матаке се поогледа, видя, че е сам, и шибна конете. Малко по малко обзе го такъв страх, че той от чисто сърце повярва, че син му е обран тук, в Иланлъшката гора. Той се успокои чак когато излезе на другия край на гората. Искаше пак да се рови и да чопли в мислите си, но беше уморен и тъй като беше сам из пътя, пусна конете полека и задряма. След малко, без да усети, заспа.

А конете продължаваха да си вървят бавно, спокойно. На едно място те се отбиха от истинския път, поеха по други настрана, но Матаке все спеше. Конете вървяха още доста време. Изведнъж колата спря и стреснат от туй, Матаке се събуди. Като всеки човек, който се пробужда от сън, той не позна де е. Видя някакво голямо здание с големи дувари, които никога не беше виждал в живота си. Конете стояха като заковани. Една млада жена го гледаше и се смееше.

– Кое е туй село? – попита Матаке и също се засмя. – Аз се обърках.

– Селото е насреща – каза жената. – Тук е ханът, Антимовският хан. Че слезни де, имаме всичко, заповядайте!

„Конете знаят пътя!“ – помисли си Матаке, но бързаше да влезе в хана и не се спря на тая мисъл. Той разпрегна конете и влезе в кръчмата тежко, прилично, както отговаряше на името и богатството му. Матаке не искаше да признае, че на неговите години можеше да го примамат жена, колкото и хубава да е.

В кръчмата имаше само двама-трима селяни, които се обърнаха,

както седяха, и го загледаха. Зад тезгяха стоеше жената, позачервена и още усмихната. Друг едър и брадат селянин седеше на пейката до тезгяха и облегнат на стената, дремеше.

Изведнъж един от селяните, нисичък, побелял като воденичар, стана, тръгна към Матаке, като мигаше по-често с червените си клепащи.

– Бе, Матаке, бе, аркадаш, ти ли си? Добре дошел! Гледай, че как тъй!... Не ме ли познаваш? Аз съм Киро, Киро Котомана, доде не речеш. Наедно служихме, не помниш ли? – Первий набор, осма пехотна варненска дружина. Ама работа! Ела де, ела седни. Василке, я ела очисти тука.

Матаке седна при селяните.

– Знайте ли кой е тоя – заговори гордо и тържествено Киро на другарите си, – този е Матаке от Преселци. Хубаво го гледайте. Той може днес да ни купи всички ни, цяло Антимово може да купи. Има човекът, дал му господ, йоргиш, какво е Йоргиш при него! Циганин. Ама как тъй бе, Матаке, как се случи насам?

Матаке почти не го слушаше. Той гледаше ханджийката, която чисетеше със запретнатите си ръце масата. Беше хубава, силна жена, с черни очи, с извити вежди, И все се усмихваше.

„Тая жена – помисли си Матаке – или се смее още, защото ме видя, че спях в каруцата, или пък аз не ще съм толкоз стар, та се заглежда тъй в мене.“

Киро Котомана не го остави да мисли много:

– Е, аркадаш, кажи де, как попадна тъдвя?

– Как ли, конете ме доведоха – каза Матаке и изведнъж се развесели. – Бях на скеля. Като минах Иланлъшката кория, задрямал съм. Кога са се отбили конете, кога са дошли тука – не зная. Събуждам се, гледам ей тая булка отпреде си!

Селяните се засмяха колкото се може по-високо, за да почетат гостенина. Засмя се и ханджийката.

– Конете знаят по-добре пътя от хората – каза тя. От високия смях брадатыят селянин, който дремешев къшето, се събуди, прозина се и поглади бялата си брада.

– Добрутро, Калмук! – поздрави го Котомана, макар че беше надвечер.

Калмука не погледна него, а Матаке и рече:

– Добре дошел, гостенино! – и пак поглади брадата си.

Матаке заръча вино. Киро стана по-приказлив.

– Знаеш ли какво ще ти река, Матаке, хич да не се чудиш, че конете

ти те докарали тук. Онази година Димо Райнов, Драган и Павли, наши антимовчани са, ти не ги знаеш, те все с политика се занимават... Та ще ти кажа, дохождат тука, а оттук ще ходят в града. А една зима беше, един сняг до колене. Стъмни се, а те ще вървят. Стават, блъскат се из виелицата, не път виждат, не нищо. По едно време светва прозорец, мислят, че са в някое село, а то – пак Антимовския хан. Че като му уда-рихме един гуляй, чак до съмнало. Нали ма, Василке, нали помниш? – обърна се той към ханджийката. – Как не ще помниш, ти им правиш тия магии!

– Я мълчи, дядо Киро, магии – рече ханджийката. – Ти барем си стар и бяла глава, като твоята, магия я не хваща.

Киро намигна на Матаке, наведе се до него и му зашепна:

– Виждаш ли я? От стара коза яре е. И майка ѝ, старата Сарандовица, и тя беше такава. Като тая беше пълна, хубава. Паша да минеше из пътя, отбиваше се да пие кафе и да я види. И тази я бива. Оженила се беше, ама мъжът ѝ се помина. Вдовица е.

Пред хана задрънкаха каруци и спряха. Повече от петнайсет-двайсет души селяни влязоха в кръчмата. Само като ги видеше човек, можеше да познае кои отде са. Ето тия с големите калпаци и с червени антeрии, мъже едри, космати. Смятат ги малко диви и ги наричат „въяци“, защото говорят с „ва“: „Иване ва!“ „Ела ва!“ Ония с черни потури, с черни елечи и къси навои – те са бабадачани. Свирепи и кавгаджии са. А тия с бозявите потури и бозяви абички са все от големите села, най-питомни, най-хитри. Всички са весели, годината е добра и джобовете им са пълни. Сега да видиш Сарандовица как тича, как шета. И как очите ѝ лъщят, и как лицето ѝ цъфти и се хубавее, като божур!

Весело ставаше на Матаке. Нито му минаваше на ум, нито искаше да си ходи. А когато измежду купчината въяци някой засвири кавал, Матаке съвсем се размекна, сякаш нещо го грабна и залюля. „Пари, земя, богатство – мислеше си той, – всичко е вятър! Каква хубава жена е наистина тая ханджийка!“

Изведнъж Матаке се изправи на целия си ръст и всички млъкнаха и го загледаха, защото още от самото начало разбраха, че тоя човек и по вида си, и по всичко е над всички други.

– Браво бе, момче! – викна Матаке на кавалджията. – Слушай, булка, дай на всички по едно от мене, кой каквото пие. Аз черпя. На всички дай!

И той седна на мястото си и никого не погледна, макар че всички гледаха него. „Матаке е, Матаке от Преселци!“ – шепнеха измежду

селяните. „Тоя ли бил Матаке ва? Много богат бил, а?“ „Остави му парите – отговаряше шепнешката други, – човека виж какъв е... Хубав човек! Стар е, ама се държи!“

Матаке втори път почерпи и веселието още повече се засили. Започнаха хоро. Пръв заигра Котомана, после се хвана Матаке, после другите селяни, с които седеше. Матаке играеше тежко, с достойнство, както чорбаджиите играят по сватбите на синовете си. А Киро, съвсем дребен при Матаке, но много весел, пееше:

Каква ще съм, каква ще съм
при Христа Бърдука?
Тра-ла-ла, тра-ла-ла-ла.
Тра-ла-ла, тра-ла-ла-ла-ла!

При всеки куплет от тая песен селяните, особено въяците, надаваха страшни викове. Матаке играеше, гледаше в очите на Сарандовица и се усмихваше. Тя също го гледаше и също тъй се усмихваше. Такава усмивка имаше на всяко лице. Всички гледаха Матаке: не че беше ги черпил – всеки имаше пари да плати, каквото беше пил, – а човекът им харесваше. Човекът беше с широко сърце, туй беше главното!

Дългите сенки отвън и ведрината, която нахлу през прозорците и през вратата, показваха, че се мръква. Селяните станаха да си ходят и на прощаване всеки друсаше ръката на Матаке, като на стар приятел. Сам Матаке на два пъти става, вади пари и плаща. После пак оставаше и пак черпеше.

– Наздраве, гостенино! – дигаше към него чашата си Калмука, пиеше и след туй гладеше брадата си.

Навън изгря месечина. Най-после Матаке реши да си ходи, но когато извади кесията си да плаща, нямаше пари. И както държеше отворена кесията, той погледна Сарандовица.

– Ами сега? – рече той.

– Е, какво... от такъв човек да имам да земам.

– Ще пише! Тя ще пише! – викаше Котомана. Матаке гледаше Сарандовица:

– Че познаваш ли ме?

– Познавам те ами. Познавам и Матея, нали ти е син?...

– Конете знаят пътя – обади се Киро. Матаке рече да каже нещо, но замълча. Стори му се, че кръглото лице на Сарандовица малко се изчерви. И съвсем на място или не на място, гръмна гърлестият глас на

Калмука изпосред кръчмата:

– Наздраве ти, гостенино!

Матаке си замина. Качи се на каруцата и се усмихваше. Взе си сбогом и все се усмихваше.

Късно през нощта той стигна у дома си. Посрещна го Матея и немалко се зачуди, когато видя на месечината лицето на баща си и разбра, че си иде весел. Матаке слезе от каруцата, хвърли юздите в ръцете на сина си и му каза:

– Матея, знаеш ли, че обраха и мене?

– Обраха ли те! Къде? В Иланлъшката гора ли?

– Не, в Антимовския хан.

Двамата, баща и син, се изгледаха. Момъкът наведе очи, а Матаке тръгна към къщи и все се усмихваше.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов, Елина Мирчева или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том втори; „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7871>]